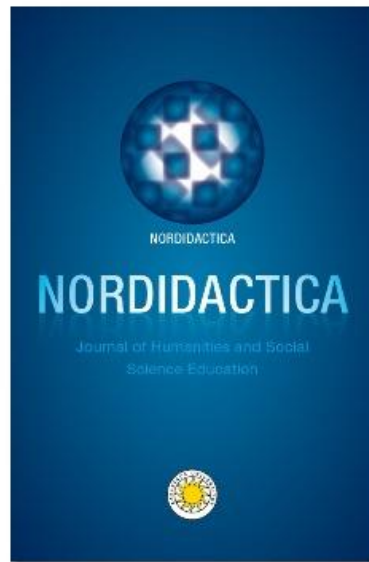

Editorial Nordidactica 2019:3

Komparativ ämnesdidaktik

Anna Larsson & Johan Samuelsson

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2019:3

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2019:3

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Editorial Nordidactica 2019:3

Komparativ ämnesdidaktik

Anna Larsson & Johan Samuelsson

Detta temanummer fokuserar på komparativ ämnesdidaktik. Inom Nordidacticas intresseområde – ämnesdidaktiska studier inom geografi, historia, religionskunskap, samhällskunskap och statsvetenskap i Norden – är forskningen i mycket hög grad inramad av de enskilda ämnena. Studier som uttryckligen berör två eller flera ämnen är sällsynta. I syfte att uppmuntra ämneskomparation och samla pågående forskning tog Nordidacticas redaktionsråd initiativ till ett symposium vid NOFA-konferensen 2019. Ett call för manus med ämneskomparativt perspektiv utlystes också via Nordidacticas hemsida. Det är resultatet av detta call som utgör det aktuella numret. Efter sedvanlig peer-review-process publiceras här nu åtta artiklar som på olika sätt har komparation i centrum.

En ämnesdidaktisk komparation kan göras på olika sätt. Det omfattande forskningsfältet "Comparative education" rör ofta utbildning på system- eller makronivå där stora, kvantitativa undersökningar har en hög relevans. Jämförelserna sker normalt sett mellan olika nationella kontexter. Även ämnesdidaktisk komparation kan göras på detta sätt. Oddrun Bråten, som jämfört religionsundervisning i Norge och England, har diskuterat jämförande studier och urskilt ett antal aspekter (Bråten, 2013). Hon påpekar att jämförelsen i grunden handlar om hur supranationella processer eller företeelser tar sig uttryck på nationell nivå eller subnationell nivå, där det sistnämnda rör regionala skillnader. Här finns således ett grundläggande rumsligt anslag. Vidare kan, enligt Bråtens uppdelning, de nationella eller subnationella jämförelserna utföras på någon av fyra läroplansnivåer: samhällelig, institutionell, instruktionell (instructional) eller erfaren (experiential) nivå. På samhällelig nivå rör sig offentliga politiska eller professionella debatter. Den institutionella nivån omfattar lagar och styrdokument men även lokala institutionella förhållanden. På den instruktionella nivån befinner sig lärare och deras planering och undervisning medan eleverna tar emot och införlivar läroplanen på en erfaren nivå. Sigmund Ongstad (2012) konstaterar att en ämnesdidaktisk komparation inte måste göras mellan olika nationella kontexter, utan också kan utföras inom ett ämne i en enskild nationell kontext, till exempel genom att jämföra ämnets uttryck vid olika tidpunkter, på olika nivåer i utbildningssystemet eller mellan olika institutionella sammanhang.

Frede V. Nielsen (2011) hävdar emellertid att om man vill utveckla "sammenlignende fagdidaktik" som ett särskilt forskningsområde bör intresset främst ligga på jämförelser mellan olika ämnen ur någon vald didaktisk aspekt. Att skapa ett sådant forskningsfält kan sägas vara en utgångspunkt för ett danskt symposieprojekt som resulterat i tre antologier (Krogh & Nielsen, 2011; 2012 och Krogh & Holgersen, 2014). Projektet samlade forskare kopplade till många olika ämnen eller ämnesgrupper

och flera kapitel behandlar ämnesövergripande teman eller frågor med bäring på många ämnen. Det är emellertid inte många kapitel som uttryckligen jämför ämnen. Inte heller i antologin Ämnesdidaktisk komparation (Gericke & Schüllerqvist, 2011) står ämnesjämförelser i centrum mer än i enstaka kapitel.

I Nordidactica har knappast någon artikel haft en uttrycklig ämnesjämförande ambition, även om ett fåtal behandlat flera ämnen (t ex Sandahl 2014:1; Samuelsson 2014:1; Mikander 2015:4; Dessingué 2016:2; Ouakrim-Soivio, Rautopuro & Hildén 2018:3). Enstaka jämförelser mellan länder förekommer också (t ex Christensen 2015:1; Buchardt, 2015:2). Lina Spjut (2019:2) har ett uttalat komparativt perspektiv när hon jämför olika versioner av en lärobok. Andra artiklar tar uttryckligen en ämnesövergripande utgångspunkt (t ex Olovsson & Näsström 2018:4; Ahlskog Björkman & Björkgren, 2018:4). Självfallet finns det även en del artiklar som inte uttryckligen behandlar något specifikt ämne utan istället diskuterar någon fråga som kan tänkas ha bäring i skilda skolämnen, men mer än 75 % av samtliga artiklar behandlar ett och endast ett enskilt ämne. Acta Didactica Norge (ADNO), som välkomnar ämnesdidaktiska bidrag från alla områden, ger en liknande bild. De initiativ till jämförande, ämnesövergripande eller tvärvetenskaplig ämnesdidaktik som har gjorts förefaller således relevanta och välmotiverade. Föreliggande temanummer vill fortsätta utvecklingen av dessa perspektiv.

Vår utgångspunkt var alltså att uppmuntra ämnesjämförande studier, och alla bidragen i numret är i någon mening ämneskomparativa, utifrån varierande utgångspunkter. Fyra av bidragen rör svenska förhållanden. Här finns också två danska och ett finländskt bidrag, samt ett som rör hela Norden. Samtliga artiklar berör något eller några av ämnena religionskunskap, samhällskunskap, historia, geografi samt i ett fall även bildämnet. Författarna kommer från Sverige, Norge, Danmark och Finland och innefattar såväl doktorander som juniora och seniora forskare.

Anna Larsson diskuterar likheter och skillnader mellan skolämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap vad gäller den föränderliga roll som kontroversiella samhällsfrågor har getts i svensk läroplanshistoria från 1962 till idag. Hon visar på variation mellan ämnena när det gäller inte bara vilka kontroversiella samhällsfrågor som framträder i läroplanstexterna, utan också hur skolan och lärarna ska förhålla sig till och arbeta med dem samt vilken betydelse undervisningen tillskrivs för eleverna. Artikeln visar också att generella pedagogiska förändringar får olika konsekvenser i de olika ämnena. Ett exempel är att en stärkt elevfokusering innebär något helt annat i historieämnet än i religionsämnet

Daniel Nyström har fokus på hur tvärvetenskap framträder i de fyra SO-ämnena geografi, historia, religion och samhällskunskap i styrdokument, handböcker och läroböcker. I huvudsak beskrivs tvärvetenskap snarlikt inom själva ämnet, medan det varierar mellan ämnena. I geografi och samhällskunskap framställs tvärvetenskap som ett sätt att använda olika kunskapsområden för att anlägga en ämnesintegrerad ansats. I religion, som vilar på flera vetenskapsgrenar, förekommer aktiviteter som kan kopplas till ett och samma studieområde men som hanteras med hjälp av olika vetenskapliga perspektiv. Det kan sägas vara ett resultat av att religion är ett ”öppet” ämne metodiskt och teoretiskt. Historia är det ämne där tvärvetenskap har den svagaste rollen, där

framträder tvärvetenskap endast implicit via referenser till användandet av metoder och perspektiv som arkeologi och filologi.

Mårten Björkgren, Eva Ahlskog-Björkman, Nina Enkvist och Tom Gullberg har jämfört hur prepositionerna i, om, med och genom ämnet används för att beskriva lärande knutet till bildkonst, religion, samhällslära och historia. Författarna ser ett liknande mönster mellan religion, samhällslära och historia i vilka lärande om och genom uttrycker ett processinriktat lärande där förståelsen av stoffet samt analytiska och tolkande tankefärdigheter utvecklas samtidigt. I bildämnet däremot framstår kunskaps- och färdighetsutveckling som det som integreras. Genom att på liknande sätt synliggöra och diskutera ämnenas didaktiska särdrag lägger författarna en grund även för utvecklingen av ämnesövergripande tänkande och undervisning.

I Karin Kittelman Flensners bidrag jämförs hur undervisning i religionskunskap och samhällskunskap hanterar mellanösternfrågan. Flensner bygger sin studie på klassrumsanalyser av högstadieundervisning, och framhåller att inte bara själva skolämnet kan tillskrivas betydelse utan även sådant som den specifika klassens karaktär. I båda ämnena behandlades frågor om migration, antisemitism och islamofobi. Ett exempel på en skillnad är att i religionsundervisningen, till skillnad från i samhällskunskap, tonades konfliktfrågor ned och empati betonades. Ett annat exempel är att i religionsundervisningen framstod eleverna som existentiella subjekt, med en personlig relation till religionsfrågorna. I samhällskunskap tycktes inte eleverna på motsvarande sätt betraktas som demokratiska subjekt, utan i första hand som mottagare av information om demokrati.

Johan Samuelssons artikel jämför lärargrupper på Facebook i USA och Sverige som vänder sig till lärare i samhällsorienterande ämnen med fokus på vilken slags kunskap som cirkulerar inom grupperna. Ett gemensamt drag är att det framförallt är kunskap med koppling till de specifika ämnena som diskuteras. Denna kunskap handlar vanligtvis om hur undervisningen bäst kan bedrivas i relation till föreskrivna krav i kursplaner. Det finns få exempel på att ”varför-frågor” diskuteras, slående är också frånvaron av kontroversiella områden. Detta förstås som ett resultat i hur grupperna modereras, inte som ett resultat av skillnader mellan ämnenas karaktär eller kontextuella faktorer. En påtaglig skillnad mellan länderna gäller vilka det är som deltar i grupperna: i USA är det i stort sett bara lärare medan det i Sverige också förekommer andra aktörer som egenföretagare och myndigheter.

Kari-Mette Walmann Hidle och Kari Krogstad diskuterar de tidiga skolårens samfunnsfag och KRLE utifrån ett komparativt perspektiv med grund i begreppet nybörjarlärande. De konstaterar att inte mycket av den ämnesdidaktiska diskussionen rör tidiga år, och menar att detta tillsammans med fokuseringen på nybörjarlärande ökar risken att ämneslärandet reduceras till att ge grundläggande träning i läsning och skrivning. Barn har emellertid redan inlett ett lärande i ämnena inom förskolan. Det finns all anledning, menar författarna, att ta tillvara förskolefältets didaktiska diskussioner och utnyttja dessa som resurs för att utveckla ämnesdidaktiska kunskaper om innehåll, arbetssätt och egenart för de tidiga skolåren.

Hur kritiskt tänkande framträder i de nordiska ländernas kursplaner för samhällskunskap (eller motsvarande) analyseras av Kristna Ledman. Med hjälp av ett

antal idealtypiska begrepp avseende kritiskt tänkande (General, Disciplinary, Moral och Ideological criticality) kan vissa likheter och skillnader identifieras. Exempelvis finns inslag av det generella perspektivet på kritiskt tänkande i samtliga ämnesplaner. Men det finns även skillnader där framförallt de svenska och danska kursplanerna i högre grad än övriga betonar det disciplinära perspektivet.

Claus Haas problematiserar ämnesjämförelser principiellt, då han framhåller att även jämförande perspektiv tar sin utgångspunkt i de enskilda ämnena, något som tenderar att befästa rådande gränser och rådande maktfördelning. För att överskrida ämnesgränserna behövs, menar han, något annat och han förespråkar en ämnesdidaktisk eklekticism. Han presenterar argument för eklekticism ur den ämnesdidaktiska litteraturen och ger exempel på hur det kan tillämpas i praktiken. En slutsats är ett förespråkande av en hybridisering av historia och samhällskunskap till ett slags kulturkunskap.

Bidragen i detta temanummer ger sammantaget en grund för vissa reflektioner. För det första är det tydligt, så som några författare också explicit konstaterar, att skolämnen är historiska och sociala konstruktioner. Även ämnen som kulturellt sett ligger tämligen nära varandra har sina särdrag som inte bara hänger samman med ämnesområdets specifika karaktär utan också med ämnets tradition inom skola, akademi och samhälle. Till exempel kan man konstatera att historieämnet, till skillnad från alla andra skolämnen, knappt alls (i ett svenskt lärobokssammanhang) dryftar tvärvetenskap. Det kan man förmoda hänger samman med historieämnets akademiska tradition och organisation som separat och sammanhållen universitetsdisciplin. Detta förhållningssätt avspeglas också i hur lärare delar med sig av kunskap om undervisning, även här har historielärarna ett tydligare fokus på det specifika ämnet. Ett annat exempel (också från en svensk skolkontext) är att fostransambitionen tycks riktas mot olika mål i religionskunskap och samhällskunskap. I den observerade religionsundervisningen framstod empati och förståelse för andra människor som det huvudsakliga fostransmålet. I samhällskunskapsundervisningen framhölls i stället värdegrundsmålen om jämställdhet, allas lika värde och solidaritet och handlade därmed om fostran till demokratiska värderingar. Detta kan kopplas till ämnenas tradition, men kanske också till själva ämnesinnehållets fokus.

Det är vidare tydligt att generella läroplansförändringar (som en stärkt elevfokusering) kan få tämligen olika innebörd i olika ämnen. Innebörden i centrala ämnesbegrepp kan också variera mellan grannländer. Ytterligare en iakttagelse, som visas såväl av artikelinnehållet i detta nummer som explicit av Walmann Hidle och Krogstad, är att tidiga skolår är mindre diskuterade i ämnesdidaktiskt avseende än senare år.

Med anledning av resultaten från sin komparativa undersökning har flera författare sett anledning att lyfta fram ämnesövergripande och ämnesöverskridande perspektiv. Björkgren et al menar att ämneskomparationen bidrar till en förståelse som ger bättre grund för ämnesövergripande samarbete i lärarutbildning (i ett finländskt sammanhang). Utifrån sin analys (i en dansk kontext) presenterar Haas ett radikalt förslag om att slå samman historia och samhällsfag till ett gemensamt ämne kulturkunskap.

Också några generella reflektioner om komparation som metod är på sin plats. Komparation är ytterst grundläggande inom studier av samhälleliga och kulturella fenomen. Att urskilja något i en myllrande historisk eller samtida verklighet är i sig en akt av komparation. Det betyder inte att det är enkelt eller självklart. Inriktningen på detta temanummer har varit ämnesjämförelser. Men det ämne som ska jämföras är ingen särdeles fast entitet. Detta syns när man jämför ämnen mellan nationella kontexter. Det är också tydligt att ämnen konstrueras och transformeras kontinuerligt mellan läroplansarenorna; det vill säga i styrdokument, av lärare i undervisningen och bland eleverna i deras erfارande.

Referenser

- Ahlskog Björkman, E. & Björkgren, M. (2018). Barn och fred. En pilotstudie om förskolebarns förståelse av fred. *Nordidactica* (2018:4), 65–87.
- Bråten, O. M. H. (2013). *Towards a methodology for comparative studies in religious education: A study of England and Norway*. Münster: Waxmann.
- Buchardt, M. (2015). Cultural protestantism and Nordic religious education: An incision in the historical layers behind the Nordic welfare state model. *Nordidactica* (2015:2), 131–165.
- Christensen, A. S. (2015). Demokrati- og medborgerskabsbegreber i grundskolens samfundsfag i Danmark, Norge, Sverige og Tyskland. *Nordidactica* (2015:1), 64–92.
- Dessingué, A. (2016). Dynamisk kulturarv, kritisk literacy og (fler)kulturforståelse I norsk grunnskole? *Nordidactica* (2016:2), 22–46.
- Gericke, N. & Schüllerqvist, B. red. (2011). *Ämnesdidaktisk komparation: länder, ämnen, teorier, metoder, frågor och resultat: Ett urval av artiklar presenterade vid den tredje nordiska ämnesdidaktikkonferensen (NOFA 3) vid Karlstads universitet, 2011*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Krogh, E. & Holgersen, S.-E. red. (2014). *Sammenlignende fagdidaktik 3*. Köpenhamn: Aarhus universitet.
- Krogh, E. & Nielsen, F.V. red. (2011). *Sammenlignende fagdidaktik*. Köpenhamn: Aarhus universitet.
- Krogh, E. & Nielsen, F.V. red. (2012). *Sammenlignende fagdidaktik 2*. Köpenhamn: Aarhus universitet.
- Mikander, P. (2015). Colonialist "discoveries" in Finnish school textbooks. *Nordidactica* (2015:4), 48–65.
- Nielsen, F. V. (2011). Sammenlignende fagdidaktik: Genstandsfelt, perspektiver og dimensioner, i *Sammenlignende fagdidaktik*, red. E. Krogh & F.V. Nielsen. Köpenhamn: Aarhus universitet.

Olovsson, T. G. & Näsström, G. (2018). Ämnesövergripande undervisning och betyg i årskurs 4–6 i svensk grundskola i SO- och NO-ämnena. *Nordidactica* (2018:4), 88–117.

Ongstad, S. (2012). Komparativ fagdidaktikk? Eksempler, hypoteser og forutsetninger, i *Sammenlignende fagdidaktik 2*, red. E. Krogh & F. V Nielsen. København: Aarhus universitet.

Ouakrim-Soivio, N., Rautopuro, J. & Hildén, R. (2018). Shadows under the north start – the inequality developing in Finnish school education. *Nordidactica* (2018:3), 65–86.

Samuelsson, J. (2014). Ämnesintegrering och ämnesspecialisering: SO-undervisningen i Sverige 1980–2014. *Nordidactica* (2014:1), 85–118.

Sandahl, J. (2014). Samhällskunskap och historia i svensk gymnasieskola: ämnens roll och relation i diskurs och ämnesplaner. *Nordidactica* (2014:1), 53–84.

Spjut, L. (2019). Stereotyper och rasbegreppet i finlandssvenska läroböcker: En textnära komparation av beskrivningar av samer under fyra decennier. *Nordidactica* (2019:2), 50–71.